

sikétől, amelynek összefüggésében egyáltalán megfogalmazható. A nemzet fogalma gyakran a történelmi emlékezet nagyszabású mítoszaihoz kapcsolódik össze, amelyeket Vallasek a személyes emlékezet és a nosztalgia kicsiny mítoszaihoz hasonlít össze.

A Doris Lessing magyarul hozzáférhető regényeit elemző tanulmány a normakövetés–normaszegés problémáira koncentrált. A legérdekesebbnek itt azt a meglátást találtam, hogy Lessing hosszú élete során nagyon megváltozott, mi számít normaszegésnek. Számomra meggyőzőnek tűnik a megállapítás, hogy „*Az arany jegyzetfüzet* merész munkának és felszabadító erejű olvasmánynak számított a maga idejében, és [...] éppen ez a merészség és felszabadító erő kopott ki belőle az idők folyamán.” (46) „Szexualitásról felszabadultan és sokak számára felszabadítóan ír, de a nemek közötti szereposztás akár Dickensé is lehetne.” (48)

A következő tanulmány Zadie Smith magyarul egyelőre hozzáférhetetlen, London egy multikulturális negyedében játszódó *NW* című regényében vizsgálja az identitáskeresés módjait, s azt sugallja, hogy ebben a könyvében a szerző túllépett korábbi műveinek némiképp leegyszerűsítő, didaktikus megközelítésén, és „sokkal bonyolultabbnak tételezi az egyéniséget, semmint hogy az leírható lenne faj, kultúra vagy társadalmi osztály alapján” (73).

Nagyon fontosnak tartom, hogy egyáltalán születnek ilyen tanulmányok, amelyek szakszerűen, tájékozottan, de a szakmán túlpillantva igyekeznek bemutatni és értelmezni a kortárs irodalom jelenségeit. Vallasek gondolatmenetei mindig jól érthetőek, elkerülnek minden bennfentességet, ám soha nem leereszkednek vagy szájbarágóságok. Nagyon bölcs döntésnek tartom, hogy soha nem éri be egyszerű ismeretterjesztéssel, hanem valamilyen önálló szempont alapján beszél a választott művekről. Ilyen esetekben nyilván az arány kérdése a döntő, s nehéz határozottan nyilatkozni. A Coetzee-elemzés esetében például úgy éreztem, hogy nem is lehetett volna pontosabban eltalálni az általános ismeretek és az egyéni megfigyelések arányát. Egy-egy esetben viszont elbizonytalanoztam. A Barnes-cikk teljesen új szempontot hoz be az utolsó oldalon, a Lessing-tanulmányban túlzónak éreztem a történetmesélés arányát. A Munroe-ról szóló (a fentieket követő) cikkben nem is tudnám megfogalmazni, mi az írás fókuszja (ami persze nem jelenti azt, hogy nem tartalmaz remek megállapításokat).

Ügyszintén problémának látom, hogy a szerző túlzott tisztelettel kezeli a magyar fordításokat. Ahol angol nyelvű szövegből idéz, mindig nagyszerű fordításokat kapunk, de a megjelent magyar szövegeket sem értelmezés, sem kritika tárgyának nem tekinti. Talán egyedül Tábori Zoltán érthetetlen döntése esetében érzékelteti csak, hogy *Az arany jegyzetfüzetben* alapvető fontosságú a „free women” szókapcsolat mégsem „férjetlen nők”-et jelent (van egyáltalán ilyen szó?). Pedig a tanulmányok feltehetőleg olyan olvasók számára íródtak, akik a műveket fordításban olvassák, s Vallasek saját jelentős fordítói életműve különösen értékessé tette volna, ha ezt a tapasztalatát is kritikai szempontrendszerként működteti.

A kötet rövidebb írásait talán nincsen értelme részletesen ismertetni. Mindegyik tájékozott, figyelemfelkeltő esszé a közelmúlt angol nyelvű prózairodalmának egy-egy izgalmas darabjáról. Számomra itt azok az írások voltak a legérdekesebbek, amelyek (bár az internetről sokszor nem sikerült kinyomoznom, eredetileg milyen céllal íródtak) leginkább a lektori jelentés egykor oly fontos műfajára emlékeztettek. Ezek (ha az ideológiai szempontokat most zárójelbe tesszük) sokszor irodalomértő, de a konkrét művet nem ismerő közönség számára igyekeztek elmagyarázni, miben áll egy-egy kiemelkedő mű jelentősége. Nyilván ilyenkor nehéz elmerülni a részletekben, vagy egy szűken meghatározott szempont alapján értelmezni, de mód van valamilyen általános jellemzés megfogalmazására, és egy-egy érdekes részlet kiemelése. Itt Vallasek gyakran brillírozik, s közből legyen a szíve annak, aki ezen esszék után nem szeretne például végre-valahára magyarul nyelvű köteteket olvasni Colm Tóibintől, vagy további műveket A. S. Byattól, Jeanette Wintersontól, Kazuo Ishigurótól és másoktól — esetleg éppen Vallasek Júlia fordításában. Ha énnekem kiadóm lenne...

Sepsi
László

Nem holmi vidámpark

(Lev Grossman:
A varázslók.
Fordította:
Dr. Sámi
László,
Agave,
2015)

„Quentin elgyakorolt egy bűvésztrükköt. Egyikőjük sem vette észre.” Lev Grossman *A varázslók* című regényének nyitósora egészen tömören vetíti előre, hogyan változik meg hőseinek viszonya a fantasztikummal, és miért is tekinthető a mára trilógiává bővített történet¹ a huszonegyedik századi fantasy egyik alapvetésének. Quentin bűvésztrükkje itt még valóban bűvésztrükk, egyszerű szemfényvesztés néhány pénzérmével, ám néhány fejezettel később a fiú felvételt nyer a Varázskapu elnevezésű speciális intézménybe, ahol kitanulhatja a mágia tudományát. De néhány kulcsfontosságú, lentebb részletesen tárgyalt mozzanattól eltekintve a csoda, a fenséges feltárulkozásának megélése elmarad, a szereplők és a természetfeletti viszonyát az unalom, a csömör, a fásultság uralja majd, amin olykor átüt a még erőteljesebb ingerek utáni éhség. „A varázsigék cserélődtek, a Körülmények is folyton változtak, ám a szoba és a feladat ugyanaz maradt, és a napok kivétel nélkül mindig, de mindig ugyanúgy teltek, az ismétlés üres, kérlelhetetlen, végeérhetetlen pusztaságában való bolyongással.” (173) Hogy a bűbájok megtanulása valóban olyan lélekölő és monoton tevékenység, ahogy azt a főhős érzi, vagy társaival együtt szimplán *nem veszi észre* az ezzel töltött éveik szépségét — varázslatosságát? —, az az erősen fókuszált elbeszélés miatt nyitott kérdés marad, Lev Grossman világában egyetlen dolog lesz bizonyosság: a szüntelen sóvárgás a nagy kaland után.

A fantasy műfajával szembeni egyik leggyakoribb és legkorábban felbukkant vád a nemlétező világokba kalauzoló történetek inherens eszképzimusa, ami az egyszerű lelkek ópiumaként elégíti ki ugyanazt *A varázslók* fantasyn felnőtt hőse által is megélt sóvárgást. Ennek hála számos, a műfajjal foglalkozó monográfia szerzője kezdi szinte kényszeresen azzal mondandóját, hogy tételen cáfolja a zsáner korai recepcióját valóban uraló (negatív előjelű) preconcepcióit. Peter Hunt és Millicent Lenz az *Alternative Worlds in Fantasy Fiction* című kötetben a zsáner kritikájának három fő irányát emelik ki: a fantasy formulaszerű, gyerekeknek szóló és bántóan eszképzista.² A formulaszerűség vádja, bár bizonyos esetekben megáll, könnyen cáfolható a diverz és a kategorizálásnak is sokszor ellenálló műfajkorpusz felmutatásával — nehezen tekinthető önismétlőnek egy olyan műfaj, amely egyszerre

foglalja magában az *Alice Csodaországban*, a *Conan, a barbárt* és a *Cthulhu hívását*. A fantasy összekapcsolása a gyerekirodalommal és tágabban a gyermeki — infantilis — világlátással, a műfaj-történelmi előzményeken túl egyúttal egy téves gyermekképből levezetett berögződés, miszerint a kiskorú olvasók azért képesek könnyebben elfogadni a miénktől eltérő szabályok szerint működő másodlagos világokat, mert még a mi valóságunkat sem ismerik eléggé, így nem jelent számukra kognitív nehézséget egy ettől teljesen eltérő kódrendszer használata. Ugyanakkor ez a gondolat hibásan azt előfeltételezi, hogy a fantasynek nincs kapcsolata a mi valóságunkkal, abból nem levezethető, hanem valamiféle semmiből teremtett vízió, melynek akadálytalan élvezetéhez minél tapasztalatlanabb elme szükséges. Az eszképzimusz vádja valamelyest hasonló megfontolásokra támaszkodik, egyrészt elfeledkezve arról, hogy már az *Óz, a nagy varázsló* is allegorikus és aktuálpolitikai áthallásoktól terhes szöveg, illetve a fantasy-történetek hőseinek konfliktusai és motivációi egyáltalán nem idegenek a hétköznapi pszichológiától, másrészt kérdéses, hogy mennyire tekinthető érvényes kritériumnak, ha egy fikciós szöveg ártalmas „eszképzimuszát” annak fantasztikum-tartalma alapján ítéljük meg. A realizmus és a fantasztikus poétikák szembeállítására az előbbi javára a XVIII. század óta kísérti az irodalomtörténetet, amikor a túlzásokkal és irracionális eseményekkel zsúfolt gótikus regény születése, majd elterjedése egyfajta ellenreakcióként is volt olvasható nem csupán a felvilágosodás racionalista filozófiájával, de a *Don Quijote* utáni regényirodalom tendenciáival szemben is, mely dichotómia a XIX. században mind a realizmus, mind pedig a gótikus regény teljes kibontakozásának köszönhetően még markánsabbá vált.

Lev Grossman könyvének lelkes recepciója így egyáltalán nem függetleníthető a műfaj övező vitáktól. Az olyan kritikai superlatívuszok, mint a „*Harry Potter* felnőtteknek”³ valójában a fentebb vázolt diskurzus következményei, miszerint a fantasy *per definitionem* gyermek- és ifjúsági irodalom, amit az ilyen szövegek — mint jelen esetben *A varázslók* — emelnek ki saját gettójukból és tesznek érdemessé az érett (felnőtt) olvasók figyelmére. Függetlenül Grossman könyvének számos érénytől, ez a közelítésmód nem csupán azért téves, mert további működteti a realizmus *versus* eszképzimusz koncepcióját — amiből Grossman úgy kerülhetett ki győztesen, hogy munkáiban a realista poétika rendre felülírja vagy idézőjelbe teszi a fantasztikus és kalandtörténetek toposzait —, hanem azért is, mert megfélekez az egyszerű történelmi tényről, hogy a fantasy-szerzők már a zsáner történetének korai szakaszában igen reflektáltak viszonyultak a műfaj természetéhez és olvasói elvárásaihoz. H. G. Wells 1906-ban megjelent *A köfal ajtaja* (*The Green Door*) című novellájában a kisgyermek főhős belebotlik egy mágikus

¹ A folytatás *A varázslókirály* címmel idén novemberben, a zárókötet (*The Magician's Land*) jövőre várható magyar nyelven.

² Peter HUNT – Millicent LANZ: *Alternative Worlds in Fantasy Fiction*, A&C Black.

³ Michael AGGER: *Abmacadabra Angst*, The New York Times, 2009 szept. 9., <http://www.nytimes.com/2009/09/13/books/review/Agger-t.html>.

